

# บทความวิจัย เรื่อง วิเคราะห์พุทธปณิธานกับการพัฒนารูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน

## An Analysis of the Buddha's Determination with Model Development for Integrated Propagation of Buddhism in Modern Thai Sangha

นิภาภัทร อยู่พุ่ม, พระครูปริยัติธรรมวงศ์  
Niphaphatra Euphum, Phrakru Pariyattidhamwong  
คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

### บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธปณิธานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ศึกษาสภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน และวิเคราะห์พุทธปณิธานเพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาผลการวิจัยพบว่า พุทธปณิธานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒ ประเภท ได้แก่ (๑) ปณิธานก่อนการตรัสรู้ คือโพธิสัตว์ปณิธาน ปรากฏในวิทูเรปณิธาน ผ่านการตั้งมโนปณิธานนาน ๗ อสงไขย ตั้งจีปณิธานนาน ๘ อสงไขย และตั้งกายวจีปณิธาน ๔ อสงไขยกับแสนกัป และปรากฏในวิทูเรปณิธาน คือจากการไปจุติเป็นเทพในชั้นดุสิตแล้วไปเกิดเป็นสิทธัตถะจึงออกบวชแสวงโมกขธรรมจนตรัสรู้ และ (๒) ปณิธานหลังการตรัสรู้คือพุทธปณิธาน ปรากฏในสันติเกปณิธาน นับจากหลังการตรัสรู้จนเสด็จดับขันธปรินิพพาน โดยทรงตรัสเน้นย้ำกับมารว่า จะยังไม่ปรินิพพานจนกว่าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จะเข้าใจธรรม เฉลียวฉลาด แกล้วกล้าสามารถรักษาธรรมไว้ได้ จึงมุ่งมั่นเผยแผ่ธรรมผ่านการปฏิบัติพุทธกิจจนส่งผลเป็นพุทธจริยา ๓ ได้แก่ พุทธัตถจริยา ญาติัตถจริยา และโลกัตถจริยา จึงได้ชื่อว่า บรรลุพุทธปณิธาน โดยแนวคิดพุทธปณิธานการเผยแผ่นั้น เริ่มจากทรงปฏิบัติพุทธกิจแล้วสร้างพุทธบุคคลคือภิกษุ ภิกษุณี เป็นบุคคลต้นแบบ สร้างพุทธชุมชน(สังฆะ) เป็นสังคม

ต้นแบบ และสร้างเครือข่ายบุคคล คืออุบาสก อุบาสิกา เพื่อร่วมกันปกป้องและสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เรียกบุคคลทั้งหมดว่า พุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุบริษัท ภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท และอุบาสิกาบริษัท

**คำสำคัญ :** พุทธปณิธาน, รูปแบบการเผยแผ่เชิงบูรณาการ, คณะสงฆ์ไทย

## Abstract

The purpose of this research “An analysis of Buddha’ Determination with Model Development for Integrated Propagation of Buddhism by modern Thai Sangha” was 1) to study the general background about the Buddhist determination as manifested in the Buddhist Scriptures, 2) to study the propagation of Buddhism by Thai Buddhist monks in the present, and 3) to analyze Buddha’s determination alongside integrated propagation model for effective propagation of Buddhism by the modern Thai Sangha. This study is a qualitative research. Data was collected from the Buddhist Scriptures, Tipitaka, Commentaries, Buddhist academic and related research. The findings are presented by descriptive analysis.

From a research, it was found that the Buddha’s determination has been divided into 2 type as follows: 1) The Buddha’s determination before enlightenment, which was called that Bodhisattava Panidhāna or the determination of the Buddha is previous life. 2) The Buddha’s determination after enlightenment, which was called really Buddha’s determination of Buddha Panidhāna, which was happened when the Blessed One get enlightenment up to his passed away. The Buddha himself emphasized that unless and until the monks, nuns, layman and laywoman understood the dhamma well he would not attain to final extinction. He has practiced the three Buddhacariyā or the Buddha’s conduct. There are as follows : 1) Lokatha-cariyā : conduct for wellbeing of the word. 2) Nātatha-cariyā : conduct for the benefit of Buddha’s relatives. 3) Buddhattha-cariyā : beneficial conduct as functions of the Buddha. He has organized the four division for protected and maintained Buddhism, They are male monks, female monks, lay man and lay woman.

**Keyword :** Buddha's Determination, Model Development for Integrated Propagation, Thai Sangha

## บทนำ

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาททั้งโดยอนุโลมและปฏิโลม<sup>๑</sup> เห็นความลึกซึ้งแห่งปัจจุสมุปบาทว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรก ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้ สำหรับหมู่ประชาผู้ร้นรมย์ ยินดี เฟลิดเฟลีน ในอาลัยแล้ว ย่อมเห็นได้ยาก ถ้าเราจะพึงแสดงธรรมและผู้อื่นไม่เข้าใจ...จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา”<sup>๒</sup> พระพุทธดำรินี้ จึงทำให้เกิดอนันตริยาคาถาว่า:-

“บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราได้บรรลุด้วยความลำบาก เพราะธรรมนี้ ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ถูกราคะและโทษครอบงำ จะรู้ได้ง่าย แต่เป็นสิ่งพาทวนกระเส ละเอียด ลึกซึ้ง รู้เห็นได้ยาก ประณีต ผู้กำหนดด้วยราคะ ถูกกองโมหะหุ้มท้อไว้ จักรู้เห็นไม่ได้”<sup>๓</sup>

เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาดังนี้ แล้วพระทัยก็มิได้น้อมไปเพื่อแสดงธรรม แต่หลังจากพรหมทราบความดำรินี้นั้นของพระทัยของพระองค์แล้ว จึงหายจากพรหมโลกมาห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง คุกเข่า เบื้องขวาลงแผ่นดิน ประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับ พลังกราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดแสดงธรรม...เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ สัตว์เหล่านั้น ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้สดับธรรม เพราะจักมีผู้รู้ธรรม ถึง ๓ ครั้ง

พระพุทธองค์ทรงรับคำอาราธนาของพรหม และเพราะอาศัยพระกรุณาในหมู่สัตว์แล้ว ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในตาน้อย มีธุลีในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อนแอ มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ง่าย สอนให้รู้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่า น่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่า ไม่น่ากลัว อุปมาเหมือนดอกบัวชนิดต่างๆ ที่บางดอกเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ, ...เสมอน้ำ, ...ขึ้นพ้นน้ำ, ...ไม่แต่น้ำ ฉันใด ฉันนั้น<sup>๔</sup>

<sup>๑</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๑-๓/๑-๖.

<sup>๒</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๗/๑๑.

<sup>๓</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๗/๑๑.

<sup>๔</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

หลังจากเห็นอุปมาสัตว์ผู้จะรับฟังธรรมที่ทรงค้นพบแล้วทรงดำริว่า “เราจะพึงแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ธรรมนี้ได้ฉับพลัน”<sup>๕</sup> ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นบัณฑิตตามอุปมาของดอกบัวชนิดที่พ้นน้ำแล้ว จึงพิจารณาเห็นผู้ฉลาดเฉียบแหลมคืออาหารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร แต่พอทราบว่าทั้งสองได้ทำกาละแล้ว จึงดำริถึงบัณฑิตผู้มีคุณูปการคือภิกษุปัญจวัคคีย์และทรงเห็นด้วยทิพยจักขุว่า ทั้งหมดกำลังบำเพ็ญเพียรอยู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี จึงเสด็จตรงไปยังที่นั่นทันที

เมื่อเสด็จถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงยังภิกษุปัญจวัคคีย์ให้ยอมรับอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระองค์ แล้วจึงทรงแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตร โดยกล่าวถึงวิธีปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์สาระสำคัญทรงชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาของสัตว์ทั้งหลายผู้ปรารถนาความหลุดพ้น แต่ไม่บรรลุผลได้ เพราะติดอยู่กับการหมกมุ่น ครุ่นคิดด้วยกามสุขทั้งหลาย (กามสุขัลลิกานุโยค) และการประกอบความลำบากตน (อัตตกิลมัตถานุโยค) พระพุทธองค์จึงเสนอทางออกด้วยมัชฌิมาปฏิปทา<sup>๖</sup> ทรงชี้ให้ภิกษุปัญจวัคคีย์เห็นว่า “ทุกข์คืออะไร สาเหตุแห่งทุกข์คืออะไร ความดับแห่งทุกข์มีอยู่อย่างไร และวิธีปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ทำอย่างไร

เมื่อจบการแสดงธรรมจักร อัญญาโกณฑัญญะพราหมณ์ก็ได้บรรลุธรรม พระพุทธองค์ จึงได้ให้การบรรพชาและอุปสมบทตามคำขอ<sup>๗</sup> ขณะให้โอวาทอยู่นั้นภิกษุปัญจวัคคีย์คืออวัปะและภัททิยะก็ได้บรรลุธรรมด้วยธรรมิกถาว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวง มีความดับไปเป็นธรรมดา” และได้ให้การบรรพชาและอุปสมบทตามคำขอ จากนั้นพอฉันทตาทหารเสร็จ พระพุทธองค์ก็ได้ให้โอวาทแก่ฆานามะและอัสสชิพราหมณ์ด้วยธรรมิกถา ทั้งสองฟังแล้วก็ได้บรรลุด้วยบธรรมเดียวกัน และได้ให้การบรรพชาและอุปสมบทตามลำดับ<sup>๘</sup>

จากนั้น พระพุทธองค์ จึงแสดงอนัตตลักขณสูตร แก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ โดยทรงใช้วิธีสอบสวนทวนถามไปตามลำดับเพื่อตอกย้ำและทำความเข้าใจให้เกิดความเบื่อหน่ายและคลายความยึดมั่นถือมั่นในคำว่า “ตัวตน” ไม่ว่าจะป็นตัวตนที่เกิดภายในและตัวตนภายนอกด้วยการบัญญัติว่า รูป เวทนา สัญญา

<sup>๕</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐/๑๖.

<sup>๖</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐-๒๒.

<sup>๗</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

<sup>๘</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๙/๒๖.

สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต หาดำรงที่แท้จริงไม่ได้ จนทำให้ภิกษุปัญจวัคคีย์ จิตหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย<sup>๙</sup>

รุ่งเช้า ยสกุสุมบุตร ผู้มีจิตเบื่อน่ายในวิถีชีวิต เดินออกจากความวุ่นวายไปด้วยความคิดพร้อมกับเปล่งวาจาว่า ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ พระพุทธองค์จึงตรัสทักว่า “ยสะ ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง มาเถิด ยสะ จงนั่งลง เราจักแสดงธรรมแก่เธอ” พระพุทธองค์จึงตรัสอนุุปพิงกา จนยสกุสุมบุตร มีจิตตรองเห็นธรรมตามลำดับ<sup>๑๐</sup> แม้บิดาผู้ตามหาจนพบลูกชาย พระพุทธองค์ตรัสอนุุปพิงกา เช่นเดียวกัน แล้วจึงประกาศสามกัถสิทธธรรมเทศนา จนกราบทูลยกย่องว่า ภาชิตของพระองค์ชัดเจน ไพเราะยิ่งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่างๆ เปรียบเหมือนบุคคลหลายของ ที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง จนประกาศตนเป็นเตวาจิกอุบาสก (ผู้กล่าวถึงรัตนะทั้ง ๓ ว่าเป็นสรณะ) เป็นคนแรกในโลก<sup>๑๑</sup> แล้วพระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ยสะได้พบสิ่งประเสริฐแล้ว ไม่ควรกลับไปเป็นคฤหัสถ์ บิดาจึงยอมรับเหตุผลด้วยความยินดี แล้วฝากให้เป็นปัจฉาสมณะของ พระพุทธเจ้า และนิมนต์รับภัตตาหารเข้าที่บ้าน

เมื่อเข้าไปที่บ้าน พระพุทธองค์ได้ตรัสอนุุปพิงกา มีผลทำให้มารดาและภรรยาเก่าของ ยสะได้ ธรรมจักขุ เป็นเตวาจิกอุบาสิกาคู่แรกในโลก และส่งผลต่อเพื่อนของพระยสะ ๔ คนในเมืองพาราณสี ที่ทราบข่าวการบรรพชา จึงเกิดความเชื่อมั่นต่อธรรมวินัยว่า เยี่ยมยอดจึงพากันมาพบพระยสะเพื่อขอ บวชตาม พระพุทธองค์ตรัสอนุุปพิงกา ให้การบรรพชาและอุปสมบท แล้วประธานโอวาทสั่งสอน ด้วยธรรมีกถา จิตของภิกษุเหล่านั้นหลุดพ้นจากอาสวะ จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๑๑ รูป และ เพื่อนของพระยสะอีก ๕๐ คน ชาวชนบทเดินทางมาเข้าพบพระยสะ เพื่อขอบรรพชาและอุปสมบท พระพุทธองค์ตรัสอนุุปพิงกาแล้วทรงประกาศสามกัถสิทธธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เช่นเดียวกัน รวมพระอรหันต์ในโลกแล้วตอนนั้น ๖๑ รูป<sup>๑๒</sup>

เมื่อมีพระอรหันต์ จำนวน ๖๐ รูปเป็นปัจฉาสมณะ จึงรับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วง<sup>๑๓</sup> ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอ ก็พ้นแล้วจากบ่วง

<sup>๙</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐-๒๔/๒๗-๓๑.

<sup>๑๐</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

<sup>๑๑</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๓-๓๔.

<sup>๑๒</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๙-๓๑/๓๖-๔๐.

<sup>๑๓</sup> บ่วง ในที่นี้ หมายถึง โลภะ (วิ.อ. ๗๓๒/๑๙).

ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุข แก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนาณิกมเพื่อแสดงธรรม”<sup>๑๔</sup>

จากการที่พระพุทธองค์ เสด็จมายังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสีเพื่อประกาศอริยสัจ ๔ แก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ที่ทรงเชื่อมั่นว่า ในบรรดาบุคคลผู้เคยมีอุปการะทั้งหลาย ภิกษุปัญจวัคคีย์นี้ จักเป็นผู้มีคุณสมบัติรับรู้อริยสัจธรรมที่ทรงค้นพบได้นั้น ปรากฏผลเกินคาดจากพุทธประสงค์ที่ได้ พุทธบุคคลเกินกว่า ๕ รูป ด้วยเหตุที่แก้ปัญหาชีวิตให้กับชายหนุ่มผู้กว้างขวาง ผู้มีความสำคัญในเมือง พาราณสี มีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยพร้อมกับเพื่อน และได้อุทิศตนถือนวชเป็นปัจฉาสมณะของ พระพุทธองค์ จำนวน ๕๔ รูป เมื่อจิตหลุดพ้นจากอาสวะแล้ว ได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ พระศาสนา ทำให้อริยสัจ ๔ ได้แพร่กระจายไปสู่ทิวเขาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เห็นทุกข์ เข้าใจทุกข์และ หลุดพ้นจากทุกข์ได้เผยแผ่และสืบทอดหลักธรรมไว้เป็นลำดับมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาตอนที่พระพุทธองค์เกิดอนัจฉริยาคา<sup>๑๕</sup> ผู้วิจัยมีความ สงสัยและได้เกิดคำถามขึ้นว่า ทำไมพระพุทธองค์จึงทรงเห็นว่า การเผยแผ่อริยสัจธรรมอันลึกซึ้งที่ พระองค์ทรงค้นพบนั้น เป็นเรื่องยากที่คนผู้ตามกระแสจะเข้าใจตามได้ โดยทรงวินิจฉัยว่า บุคคลผู้ที่จะ เข้าใจในสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ได้นั้น ต้องเป็นบุคคลผู้ทวนกระแสและมีลักษณะเป็นบัณฑิตเท่านั้น อย่างนั้น ซึ่งเหตุการณ์ตรงนี้ หากไม่มีพรหมมาอาราธนาเสียแล้ว พระพุทธองค์จะไม่ทรงทิ้งโอกาสนั้น ไปเลยดอกหรือ หรือว่าพระพุทธองค์มีพุทธปณิธานในการเผยแผ่อย่างไร จึงทรงรับคำอาราธนาของ พรหมจนได้ในท้ายที่สุด

<sup>๑๔</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

<sup>๑๕</sup> คำว่า อนัจฉริยาคา ผู้วิจัยให้ความหมายว่า “ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะมีบุคคลผู้จะรู้ตามได้, ไม่ใช่สิ่งอัศจรรย์ (คือสำหรับผู้ไม่เห็นค่าเขาย่อมมองว่าเป็นสิ่งไร้ค่า ทั้งๆ ที่สิ่งนั้นมันเป็นสิ่งล้ำค่า)” ซึ่งไม่มีการระบุความหมายของ คำนี้เอาไว้ตรงๆ แต่มีคำตรงกันข้ามคือคำว่า อัฉริยะ มีความหมายว่า ‘เหตุอันควรที่จะตื่นตัวเปาะ’, อัศจรรย์, แปลกวิเศษ, น่าที่ควรยอมรับนับถือ, ดิเลศน่าพิศวง, ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๒๘.

จากประเด็นแรก ทำให้มีประเด็นสงสัยต่อเรื่องที่ตั้งคำถามได้ว่า การตั้งปณิธานในสมัยเป็นดาบสที่ตั้งพุทธปรารภนาเพื่อปฏิบัติพุทธกิจช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ แล้วจึงบำเพ็ญตนด้วยพุทธการกธรรม<sup>๑๖</sup> โดยเริ่มต้นจากทานบารมี นับตั้งแต่สมัยเป็นอกิตติดาบส<sup>๑๗</sup> เป็นจุดเริ่มต้นและจนถึงเวสสันดรจรียา<sup>๑๘</sup> “เป็นที่สุดจึงตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า” นั้น ปณิธานที่ตั้งไว้ก่อนได้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระพุทธองค์จะทรงทิ้งไปเลยอย่างนั้นหรือ หรือว่า เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับคำอาราธนาของพรหมแล้ว ทรงมีพุทธปณิธานที่จะเผยแผ่อริยสัจธรรมอย่างไร และมีรูปแบบการเผยแผ่อริยสัจธรรมอย่างไร จึงทรงส่งพระอริยสาวกออกไปเผยแผ่พร้อมกันถึง ๖๐ เส้นทาง

หลังจากสมัยพุทธกาลแล้ว พัฒนาการของการเผยแผ่ในเชิงปรากฏการณ์มีรูปแบบอย่างไร หากมองประเด็นเรื่องพัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉพาะในประเทศไทยแล้ว คณะสงฆ์ไทยได้พัฒนาองค์กรสงฆ์ควบคู่กับการเผยแผ่ไปอย่างไร และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยแต่ละยุคสมัยมีสภาพอย่างไร มีความสอดคล้องกับพุทธปณิธานหรือไม่ และมีรูปแบบอย่างไร และในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศมีการสื่อสารที่บุคคลสามารถมองเห็นทุกข์หรือปัญหาของกันและกันได้ทั่วโลกอย่างรวดเร็วปัจจุบันนั้น คณะสงฆ์ได้ใช้จุดแข็งของยุคสมัยเป็นสื่อในการเผยแผ่อย่างไร มีการบูรณาการองค์ประกอบของศาสนาเพื่อการเผยแผ่ให้บุคคลเข้ามาศึกษาเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาตน จนรู้เข้าใจ เห็นทุกข์ของชีวิต จนสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้แก้ไข ป้องกัน บรรเทาปัญหาของตนและสังคมได้อย่างไร

ประเด็นดังกล่าวเหล่านี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นปัญหาที่มีความสำคัญยิ่งเพราะส่งผลทั้งแง่บวกและแง่ลบต่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ฉะนั้น จึงต้องการศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นพุทธปณิธานการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าว่ามีอยู่อย่างไร สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากสมัยพุทธกาลถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร และจะนำพุทธปณิธานมาปรับใช้ในการสร้างรูปแบบการเผยแผ่เชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยอย่างไร ผลการวิจัยจะเป็นคุณูปการต่อการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง

<sup>๑๖</sup> พุทธการกธรรม ได้แก่ ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า มี ๑๐ ประการ คือ (๑) ทาน (๒) ศีล (๓) เนกขัมมะ (๔) ปัญญา (๕) วิริยะ (๖) ขันติ (๗) สัจจะ (๘) อธิษฐาน (๙) เมตตา (๑๐) อุเบกขา แต่ละประการต้องบำเพ็ญ ๓ ชั้น คือ ชั้นบารมี ชั้นอุปบารมี และชั้นปรมัตถบารมี ดูรายละเอียดใน ขุ.พุทธ.อ.(บาลี) ๑๑๕/๑๑๕๖.

<sup>๑๗</sup> ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๓-๑๐/๗๒๗-๗๒๘.

<sup>๑๘</sup> ขุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๖๗-๑๒๔/๗๓๖-๗๔๓.

## วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพุทธปณิธานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาสภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน
๓. เพื่อวิเคราะห์พุทธปณิธานกับการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน

## ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้จำแนกขอบเขตการศึกษาออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นหลัก คัมภีร์อรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกาที่เกี่ยวข้องที่เป็นเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ที่เป็นบทความ วารสาร บทความเอกสารต่างๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเกี่ยวข้องกับ (๑) พุทธปณิธาน (๒) พัฒนาการขององค์กรคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่กำเนิดคณะสงฆ์ผ่านสมัยต่างๆ ถึงปัจจุบัน (๓) สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ทั้งการศึกษาพื้นฐานและระดับอุดมศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน

๓. ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย ในเรื่องรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทย มี ๒ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มพระสงฆ์นักเผยแผ่ ทั้งเป็นพระนักปกครองและนักเผยแผ่ในรูปเดียวกัน พระนักวิชาการ นักเผยแผ่และพระเลขานุการเจ้าคณะผู้ปกครองระดับภาคและระดับจังหวัดด้วย และพระวิทยากรที่ใช้หลักสูตรการอบรมในนามศูนย์พัฒนาคุณธรรมทั่วประเทศ ๒) กลุ่มคฤหัสถ์นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่มีความเข้าใจสภาพการปกครองและการเผยแผ่ของคณะสงฆ์ไทยเป็นอย่างดี

## ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูล โดยรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจาก ๑) งานเอกสาร (Documentary survey) ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำรา เอกสารที่

เป็นงานเขียน หนังสือวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๒) ชั้นรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (๑) กลุ่มพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่พระนักปกครอง นักเผยแผ่ และ (๒) นักวิชาการ จำนวน ๑๐ รูป และกลุ่มนักวิชาการศาสนา อุบาสกและอุบาสิกา จำนวน ๖ คน (๓) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ผ่านผู้แทนพระสงฆ์ทั่วประเทศ ๓ องค์กรคือ ศูนย์พัฒนาคุณธรรม สำนักส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เพื่อความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ และกลุ่มพระสังฆะเพื่อสังคม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีประเด็นเกี่ยวกับ (๑) ศาสนาการบริหารเพื่อการเผยแผ่ (๒) การพัฒนาศาสนบุคคลเพื่อการเผยแผ่ (๓) การบูรณาการองค์ประกอบศาสนาเพื่อการเผยแผ่ และ (๔) เอกภาพของกิจกรรมศาสนาเพื่อการเผยแผ่

๒. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล โดย (๑) จัดระบบข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ (๒) วิเคราะห์ ตีความ ตามบริบทต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ด้วยวิธีอุปนัย (Inductive) คือการหาเหตุผลโดยอาศัยข้อเท็จจริง หรือ ข้อมูลเชิงประจักษ์ต่างๆ และ (๓) สรุป วิเคราะห์ผลการศึกษานำเสนอเป็นรายงานวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

### กรอบแนวคิดกระบวนการวิจัย (Research Process)

การศึกษาพุทธปณิธานกับการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดกระบวนการวิจัย ดังนี้

๑. ศึกษาพุทธปณิธานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ก่อนการตรัสรู้ด้วยการพัฒนาตนเป็นพระโพธิสัตว์แล้วมาตรัสรู้ หลังการตรัสรู้ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล แล้วนำผลมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดพุทธปณิธานการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

๒. ศึกษาสภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ผ่านการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิชาการ รายงานการวิจัย สภาพปัญหาเชิงประจักษ์ และการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยศึกษาพัฒนาการขององค์กรคณะสงฆ์ไทย กระบวนการเผยแผ่ กิจกรรมการเผยแผ่ สภาพปัญหาการเผยแผ่ปัจจุบันที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากกำเนิด พัฒนาการ และกิจกรรมการปฏิบัติของสำนักปฏิบัติที่เป็นกระแสหลักในสังคมไทย

๓. ความคิดเห็นของพระสงฆ์และอุบาสก อุบาสิกา ผู้เป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ไทยต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ โดยการสัมภาษณ์ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เห็นสภาพปัญหา

ด้านนโยบายของรัฐและศาสนานโยบายของมหาเถรสมาคม คุณภาพของศาสนทายาท ความสามารถในการบูรณาการองค์ประกอบศาสนาเพื่อการเผยแผ่ และเอกภาพของกิจกรรมเพื่อการเผยแผ่ ตลอดจนแนวคิดรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการอย่างไร

๔. นำกรอบแนวคิดพุทธปณิธานการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาลไปพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน แล้วสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบเพื่อนำเสนอต่อคณะสงฆ์และสังคมไทยต่อไป

## สรุปผลการวิจัย

### ๑. พุทธปณิธานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า พุทธปณิธานแบ่งออกเป็นปณิธาน ๒ ประเภทคือ โภธิสัตว์ปณิธาน หมายถึงปณิธานของพระโภธิสัตว์ก่อนการตรัสรู้ และ พุทธปณิธาน หมายถึง ปณิธานของพระพุทธเจ้าหลังจากได้ตรัสรู้แล้ว

โภธิสัตว์ปณิธาน พระอรุณกถาจารย์ได้อธิบายปณิธานของพระโภธิสัตว์ไว้สองช่วงคือ ช่วงที่หนึ่งกล่าวถึงเรื่องย้อนอดีตไปไกลมากจนย้อนต่อไปอีกไม่ได้ ปรากฏในพุทธประวัติในช่วง “วิทูเรนิทาน” แปลว่า เรื่องที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตกาลไกลมาก ซึ่งผู้วิจัยเรียกช่วงนี้ว่า “วิทูเรปณิธาน” แปลว่า ปณิธานที่เกิดขึ้นในอดีตกาลที่ไกลมาก และช่วงที่สอง กล่าวถึงเรื่องราวที่ย้อนอดีตไปไม่ไกลปรากฏในพุทธประวัติช่วง “อวิทูเรนิทาน” แปลว่า เรื่องที่เกิดขึ้นมาในอดีตกาลไม่ไกล ผู้วิจัยเรียกช่วงนี้ว่า “อวิทูเรปณิธาน” แปลว่า ปณิธานที่เกิดขึ้นในอดีตกาลที่ไม่ไกล

ส่วนพุทธปณิธาน เหตุการณ์ที่แสดงพุทธปณิธานอยู่ ๒ ครั้งคือ การเกิดอนันตจริยคาถา และการกราบอาราธนาให้เสด็จดับขันธปรินิพพานของมาร ปรากฏในพุทธประวัติช่วง “สันติเกนิทาน” แปลว่า เรื่องที่เพิ่งเกิดขึ้นใกล้ๆ เพิ่งล่วงผ่านไปไม่นานนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้เรียกปณิธานช่วงนี้ว่า “สันติเกปณิธาน” แปลว่า ปณิธานที่เพิ่งเกิดขึ้นในเวลาอันใกล้ๆ ที่ล่วงผ่านไปไม่นานนี้

การวิเคราะห์พุทธปณิธานการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า พบว่า การเผยแผ่เป็นพุทธกิจที่พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ต้องปฏิบัติ แต่พระโคตมพุทธเจ้า ทรงมีกระบวนการอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อความสำเร็จไปตามลำดับ เริ่มจาก (๑) การสร้างพุทธบุคคลขึ้นเรียกว่า พุทธสาวก (๒) ส่งพุทธบุคคลเหล่านั้นไปเผยแผ่ธรรม ช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมพุทธกิจด้วยการประกาศธรรม เมื่อมีผู้มา

ขอบรรพชาอุปสมบทมากขึ้น (๓) บัญญัติข้อปฏิบัติเฉพาะสมาชิก เรียกว่า พุทธชุมชน หรือ สังฆะ เพื่อเป็นสังคมต้นแบบ มีวิธีคัดกรองบุคคลรับเข้าสู่พุทธชุมชนเกื้อหนุนการปฏิบัติพุทธกิจ เรียกว่า ภิษุบริษัท และภิษุณีบริษัท (๔) ขยายโอกาสให้ผู้เลื่อมใสศรัทธาแต่ออกจากเรือนมาบรรพชาอุปสมบทไม่ได้ ให้ศึกษาเรียนรู้ธรรมโดยมีเกณฑ์และธรรมข้อปฏิบัติ โดยไม่กำหนดอายุ เพศ ชนชั้น วรรณะ เพื่อรับผิดชอบการเผยแผ่ เรียกบุคคลเหล่านั้นว่า อุบาสกบริษัท และ อุบาสิกาบริษัท

พุทธปณิธานการเผยแผ่ ทรงปฏิบัติผ่านพุทธกิจ ๕ ช่วงเวลา จนเกิดผลเป็นพุทธจริยา ๓ ชั้น คือ โลกัตถจริยา ญาติัตถจริยา และพุทธัตถจริยา จึงเป็นเครื่องชี้วัดว่า พระองค์ได้บรรลุตามพุทธปณิธานแล้ว เมื่อทรงเห็นว่าบรรลุพุทธปณิธานแล้วและพระอาณัติไม่ได้กราบทูลอาราธนาตามพุทธประสงค์ จึงทรงรับคำอาราธนาของมารที่กราบทูลอาราธนาให้เสด็จดับขันธปรินิพพานก่อนถึงเวลาล่วงหน้า ๓ เดือน โดยทรงมีพระชนมายุ ๘๐ ปี ประกาศพระศาสนา ๔๕ พรรษา

พุทธปณิธานการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์เริ่มต้นจากการสร้างพุทธบุคคลขึ้นแล้ว แยกเรียกตามกลุ่มเพศว่า ภิษุบริษัท ภิษุณีบริษัท สร้างพุทธชุมชน เรียกว่า สังฆะ ขึ้นด้วยธรรมวินัย ปฏิบัติเฉพาะ เป็นชุมชนต้นแบบสนับสนุนและส่งเสริมการเผยแผ่และสร้างเครือข่ายผู้ครองเรือนให้มีส่วนปกป้อง โดยอาศัยเกณฑ์และธรรมข้อปฏิบัติเฉพาะ ฝ่ายชายเรียกอุบาสกบริษัท และฝ่ายหญิงเรียกอุบาสิกาบริษัท แล้วเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายบุคคล เป็นกำลังสำคัญในการศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ ปกป้อง รักษา สนับสนุน และสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ร่วมกับภิษุบริษัท ภิษุณีบริษัท เรียกกลุ่มบุคคลทั้งหมดว่า พุทธบริษัท ๔

## ๒. สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า องค์กรคณะสงฆ์ไทย สืบทอดมาจากลัทธิลังกาวงศ์ ได้ปฏิรูปตนเองและถูกปฏิรูปโดยรัฐ มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยยุคเริ่มต้น มีสายการปกครองเป็นคณะคามวาสี และคณะอรัญญวาสี พระมหากษัตริย์ช่วยคณะสงฆ์บริหาร สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงธนบุรี คณะสงฆ์มีสายการปกครอง ๓ สายคือคามวาสีฝ่ายซ้าย คามวาสีฝ่ายขวา และอรัญญวาสี จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๑-๓ แต่เปลี่ยนชื่อคณะคามวาสีฝ่ายซ้ายเป็นคณะเหนือ ดูแลภาคเหนือ คณะคามวาสีฝ่ายขวาเป็นคณะใต้ ดูแลภาคใต้ คณะอรัญญวาสียังเป็นคณะเดิม และเพิ่มคณะกลางขึ้นเพื่อดูแลคณะสงฆ์เมืองหลวง จึงมีสายการปกครอง ๔ สาย ถึงรัชกาลที่ ๔ ได้แยกอรัญญวาสีเป็นคณะธรรมยุติกนิกาย และเรียกคณะเดิมว่า มหานิกาย ออกพระราชบัญญัติฯ รับรองคณะธรรมยุติกนิกายขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ คณะสงฆ์

แตกแยกอย่างมาก รัฐจึงเข้าควบคุมอำนาจการปกครองผ่านการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ความขัดแย้งก็ยิ่งบานปลาย สมัยรัชกาลที่ ๘ จึงตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ผ่านไป ๒๑ ปี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี จึงรวบอำนาจเป็นแบบเผด็จการให้สอดคล้องกับราชอาณาจักร ผ่านการตราพระราชบัญญัติฯ ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. ๒๕๓๕ จนถึงปัจจุบัน

สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย จากสมัยกรุงสุโขทัยถึงกรุงรัตนโกสินทร์ รูปแบบการเผยแผ่เป็นแบบพระเจ้าอโศกมหาราชที่เน้นให้สนองพระราชาไชบาย รวบรวมคัมภีร์และชำระความถูกต้อง จนถึงรัชกาลที่ ๕ จึงมีการสอนนิกกรรม บาลี และจัดพิมพ์ต้นฉบับเป็นภาษาบาลีด้วยอักษรไทย จำนวน ๓๙ เล่ม และมีการแปลความพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี(อักษรไทย) เป็นฉบับภาษาไทยได้ ๔๕ เล่ม เพื่อฉลอง ๒๕ ศตวรรษพระพุทธศาสนาในปี พ.ศ.๒๕๐๐ ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทได้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างราชอาณาจักรไทยให้มั่นคง และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนไทยยิ่งขึ้น

ผลกระทบของพระราชบัญญัติฯ ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ยุคก่อนและหลังมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การเผยแผ่อาศัยอำนาจฝ่ายราชอาณาจักรที่กำกับโดยพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ตามรูปแบบของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ทรงใช้หลักธรรมพระพุทธศาสนาปกครองและอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาให้เป็นศูนย์รวมจิตใจประชาชน อำนาจรัฐจึงควบคุมองค์กรคณะสงฆ์ผ่านพระราชบัญญัติ ส่งผลกระทบต่อการเผยแผ่อย่างยิ่งเพราะคณะสงฆ์เสียเวลากับการจัดองค์กรตามรัฐบัญญัติให้เป็นเครื่องมือของรัฐตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) การปกครองคณะสงฆ์ จึงขาดการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทเพราะรัฐปกครองสงฆ์ผ่าน มหาเถรสมาคมที่ใช้อำนาจแทนราชอาณาจักรตามเขตพื้นที่รับผิดชอบ แล้วแบ่งพื้นที่ปกครอง เป็นหนเหนือ หนใต้ หนตะวันออก หนกลาง และคณะธรรมยุติกนิกาย ในปัจจุบัน

กระบวนการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน พบว่า กระบวนการเผยแผ่ยังไม่ได้ใช้กระบวนการอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบศาสนาให้เชื่อมโยงกับปริยัติศาสนา ปฏิบัติศาสนา และปฏิเวธศาสนา ทั้งในเชิงวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อเกิดความรู้ ความเข้าใจ จนสามารถนำไปปรับใช้ในวิถีชีวิตได้เท่าที่ควร กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันที่เป็นหลักอยู่มี ๕ สายคือ สายพุทธโฆภาวนา สายสวนโมกขพลาราม สายวัดมหาธาตุฯ สายวัตรธรรมกาย และสายหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข

### ๓. วิเคราะห์พุทธปณิธานกับการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน

จากสภาพปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน พบว่า มีปัญหาที่เป็นสาเหตุหลัก ๔ ประเด็นคือ

๑) ปัญหาศาสนโยบายด้านการบริหารเพื่อการเผยแผ่ ยังขาดเอกภาพเพราะองค์กรคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคมีการแบ่งแยกปกครอง เมื่อรัฐเข้าควบคุมอำนาจจากอดีตจึงทำให้คณะสงฆ์ผูกติดอยู่กับรัฐ การเผยแผ่จึงไม่ให้เกิดผลกระทบต่อรัฐ บทบาทหลักจึงเป็นการสนองพระราชโบายเหมือนในอดีต การสร้างความเชื่อ ความเลื่อมใสแก่พุทธบริษัทโดยรวมจึงเป็นไปในแนวจารีต

๒) ปัญหาการพัฒนาศาสนบุคคลเพื่อการเผยแผ่ คณะสงฆ์ไทยยังไม่พัฒนาศาสนบุคคลเพื่อรองรับโครงสร้างการบริหารปกครองที่อิงคุณธรรมอย่างเป็นระบบ การจัดการศึกษาสงฆ์ทั้งแผนกนักธรรม-บาลี จึงเป็นไปแบบไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้คณะสงฆ์ไทยขาดศาสนบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติขึ้นมาทำหน้าที่ศาสนทายาท เป็นนักปฏิเวธศาสนา มีใจรักและมีอุดมการณ์ในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๓) ปัญหาการบูรณาการองค์ประกอบศาสนาเพื่อการเผยแผ่ องค์ประกอบพระพุทธศาสนาทั้ง ๕ ด้าน ยังขาดการใช้เป็นสื่อในการเผยแผ่ (๑) ด้านศาสดา พุทธบริษัทไทยยังยึดถือบุคคลมากกว่าหลักการ หรือ หลักธรรม ส่วนใหญ่จะถือพระพุทธเจ้าที่เป็นบุคคล(สิทธิตะ)มากกว่า (๒) ด้านศาสนธรรม แม้จะพัฒนาพระไตรปิฎกได้สมบูรณ์แล้ว แต่พุทธบริษัทไทยยังเข้าไม่ถึงพุทธพจน์ แต่ศึกษาผ่านการฟังมากกว่าการค้นคว้าจากพระไตรปิฎกโดยตรง (๓) ด้านศาสนบุคคล หลังจากรัฐเข้าแทรกแซงจนแยกคณะสงฆ์เป็นมหานิกายและธรรมยุติกนิกายแล้ว แม้รัฐพยายามแก้ไขด้วยการตราพระราชบัญญัติฯ แต่ก็ยังเป็นระบบอุปถัมภ์ ส่งผลต่อการพัฒนาศาสนบุคคลบนฐานระบบคุณธรรม ศาสนบุคคลที่เป็นสามัญชนจึงอ่อนแอเพราะเข้าไม่ถึงโอกาสและอำนาจ จึงส่งผลต่อโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ทั้งระบบในปัจจุบัน (๔) ด้านศาสนสถาน/ศาสนวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา แม้มีปรัชญาการก่อสร้างเพื่อฝึกการปล่อยวางของจิตใจ แต่พุทธบริษัทไทยส่วนใหญ่ยังพัฒนาไปไม่ถึงและ (๕) ด้านศาสนพิธี พุทธบริษัทยังไม่ได้ให้ความสำคัญเหมือนกับราชาการที่มีพระราชพิธี พระราชกุศล และรัฐพิธีต่างๆ หากมองความสำเร็จด้านการเผยแผ่ คณะสงฆ์ไทยยังไม่ได้อธิบายความในศาสนพิธีให้บูรณาการกับองค์ประกอบศาสนาที่เหลือเพื่อข้ามพ้นศรัทธาไปสู่ปสาทหรือความเลื่อมใสที่เป็นตัวปัญญาอันเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนาได้เท่าที่พึงจะเป็นแต่อย่างใด

๔) ปัญหาความเป็นเอกภาพของกิจกรรมเพื่อการเผยแผ่ คณะสงฆ์ไทยมีรูปแบบการปฏิบัติ ศาสนาหลักอยู่ ๕ สาย แต่ละสายมุ่งสืบทอดแนวทางของตน มีการยึดถือรูปแบบการปฏิบัติสายของตน ไม่เปิดใจต่อสายอื่น หรือเห็นว่าไม่ถูกต้องเหมือนกับสายตนเอง เป็นต้น กิจกรรมที่จัดการปฏิบัติศาสนา ยังไม่ได้มุ่งธรรมเนียมเท่าที่ควร แต่โดดเด่นด้านทุนนิยม และกิจกรรมการปฏิบัติศาสนามีการบูรณาการ องค์ประกอบพุทธศาสนาและอธิบายประเด็นปัญหาสังคมที่เชื่อมต่อความเป็นพุทธชนน้อย รวมถึง โครงการ/กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดี ยังไม่มีการสืบสาน พี่นฟู ต่อยอด และคิดค้นใหม่

การนำกรอบแนวคิดพุทธปรัชญาการเผยแผ่ มาพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิง บูรณาการของคณะสงฆ์ไทย เพื่อแก้ไขสภาพปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ปัจจุบัน ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบเป็นแนวทางแก้ไขปัญหา ทั้ง ๔ ด้าน คือ

๑) ด้านศาสนโยบายการบริหารเพื่อการเผยแผ่ ต้องพัฒนาคณะสงฆ์ให้ถึงพร้อม เคารพกัน และกันโดยธรรมจนมีความเป็นองค์กรต้นแบบ ร่วมมือกันไม่ตกเป็นเครื่องมือชนชั้นปกครอง ปรับปรุง พระราชบัญญัติฯ โดยกำหนดให้มีเถรสภา สังฆสภา แต่งตั้งผู้บริหารด้วยระบบคุณธรรม และให้มีผู้ทรง คุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาเป็นตัวแทนองค์กรชาวพุทธร่วมเป็นสักขีพยานในการตัดสินใจเกี่ยวกับการ บริหารปกครองและการเผยแผ่เพื่อให้เกิดธรรมาภิบาล

๒) ด้านการพัฒนาศาสนบุคคลเพื่อเป็นศาสนทายาท ต้องพัฒนาคนอื่นให้เห็นตาม กล่าวคือ การพัฒนาศาสนบุคคลให้พร้อมที่จะเป็นศาสนทายาท ผ่านระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ (โดยมุ่งประสิทธิภาพการจัดการศึกษา และให้มีความสอดคล้องของระบบการศึกษาคณะสงฆ์ทั้งหมด) การพัฒนาปริยัติบุคคลให้เป็นปฏิบัติบุคคล (ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์) การสนับสนุนปฏิบัติบุคคลให้ เป็นศาสนทายาท (มอบหมาย ยกย่อง พัฒนาบุคลิกภาพให้น่าศรัทธาเลื่อมใส) การส่งเสริมปฏิเวธบุคคล ให้เป็นนักเผยแผ่ การฝึกฝนอบรมนักเผยแผ่ให้มีคุณสมบัติและมีอุดมการณ์ และการสร้างแรงจูงใจใน การเผยแผ่เชิงรุก

๓) ด้านการบูรณาการองค์ประกอบศาสนาเพื่อการเผยแผ่ ต้องร่วมประสานช่วยเหลือสังคม สร้างพุทธชุมชนเป็นสังคมต้นแบบ และยึดถือหลักการแทนยึดตัวบุคคล ด้วยบูรณาการองค์ความรู้ ความเข้าใจขององค์ประกอบศาสนาเชื่อมโยงถึงพระศาสนา หรือ ศาสนธรรมที่เป็นตัวหลักการแล้ว ใช้ศาสนธรรมไปสู่การปฏิบัติด้วยความเคารพในพระศาสนา เป็นจุดสำคัญของการพัฒนาดน ทำให้ ศาสนบุคคลได้ใช้ศาสนธรรมในการดำเนินชีวิตร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อเติมเต็มด้านจิตใจ ศาสนสถานที่มีอยู่ต้องพัฒนาและใช้เป็นสื่อการสอนธรรมแบบยั่งยืนให้มากขึ้น ศาสนวัตถุ ให้ยึดโยง

กับหลักธรรมและจิตสภาพให้เอื้อต่อการพัฒนาบุคคล และศาสนพิธีก็มีการบูรณาการกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายอยู่แล้ว พระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทต้องพัฒนาตนให้สามารถบูรณาการองค์ประกอบศาสนา เป็นสื่อการสอนเพื่อพัฒนาพุทธบริษัทให้เข้าถึงศาสดามากกว่าที่เป็นอยู่

๔) ด้านเอกภาพของกิจกรรมเพื่อการเผยแผ่ ต้องยึดถือหลักการแทนยึดถือบุคคล โดยจัดกิจกรรมการเผยแผ่กันอย่างจริงจัง ต้องบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตทุกด้าน และให้มีการสืบทอด การต่อยอด การฟื้นฟู และการคิดโครงการใหม่ๆ ที่ตอบโจทย์ปัญหาสังคมมากขึ้น

## บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล. ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.